

Иван Андрејевич Ивањиков

*Доктор правних наука, доктор политичких наука
Професор на Катедри за теорију и историју државе,
Огранак Сочи
Сверуски државни универзитет правде
(РПА Министарства правде Русије), Сочи, Русија*

СРПСКО-БУГАРСКИ ОДНОСИ: ПОСТОЈЕЋИ ПРОБЛЕМИ И МОГУЋЕ ПОЗИТИВНЕ ПЕРСПЕКТИВЕ

Сажетак

Од осамдесетих година 19. века у словенском свету се одвијају контрадикторни односи који су повезани и са уједињавајућим догађајима и субјективним факторима и који воде или ка дисјунктивним процесима, стицању и губитку државног суверенитета, међусловенским ратовима, или ка сарадњи и оптимизацији у политичко-економским и другим областима друштвеног развоја. Циљ овог чланка је проучавање заједништва, јединства и сарадње Срба и Бугара, стварање услова за најповољније ситуације у српско-бугарским односима. У чланку се, на основу чињеница доступних у науци, разматрају проблеми у српско-бугарским односима од краја 19. века до почетка 21. века, као и могући позитивни изгледи за њихово решавање.

Кључне речи: *словенски народи, српско-бугарски односи, заједница, јединство, сродство језика, православље.*

Политичка активност балканских Словена у борби за независност од турских освајача почетком 17. века постала је предмет научне анализе. Словенски проблем се огледао у делу италијанског историчара Мавра Орбина „Царство Словена” (1601), Ј. Крижанића „Политика”, делима М. А. Бакуњина, Н. Ј. Данилевског и других. Није остао по страни ни велики песник А. С. Пушкин, који је после пољског устанка 1830. године у песми „Клеветницима Русије” из 1831. изразио сложеност политичких процеса у словенском свету и мешање у словенска питања несловенских народа; „... Оставите овај спор Словенима међу собом. // Домаћи, стари спор, већ одмерен судбином, // Питање које ви нећете решити...”

После Руско-турског рата 1877-1878, настале су независне словенске државе Србија, Црна Гора и Кнежевина Бугарска. Међутим, на Берлинском конгресу велике силе су предложили да део ослобођених територија врате под јурисдикцију Турске, а Бугари су претворени у подељени народ – неки су остали у Бугарској Кнежевини, а неки у Источној Румелији (Јужна Бугарска) под турском влашћу. М. А. Довгјало је приметио да су „два вештачки подељена дела Бугарске добила специфичне државне статусе”¹. Идеја о поновном уједињењу подељеног народа постала је национална идеја Бугара. Бугарски кнез Александар Батенберг је 1883. године одлучио да обнови Устав Бугарске, који је сам укинуо 1881. године, а усвојен још у априлу 1879. на Уставотворној скупштини у Трнову. Уставом Бугарске установљен је монархијски облик владавине и народно представништво, једнакост поданика, опште право гласа од 21. године живота, самоуправа заједница, лични имунитет, укинута је подела становништва на сталеже.

Устанак који је почео септембра 1885. године у Источној Румелији био је почетак спонтаног уједињења бугарског народа. „То је истовремено постало повод и изговор за покретање братоубилачког српско-бугарског рата, који је српски краљ Милан Обреновић надао да ће искористити да превазиђе дуготрајну унутрашњу политичку кризу у земљи, а да истовремено покуша да прошири границе царства”². Аустроугарска је пружила помоћ Србији у износу

¹ Довгялло М.С. Первая межславянская сербско-болгарская война нового времени // Пічэтаўскія чытанні - 2021: 100 гадоў будз - першаму ўніверсітэту Беларусі. Мінск, 27–28 октября 2021 года – Минск: Белорусский государственный университет. 2021. С. 219.

² Довгялло М.С. Первая межславянская сербско-болгарская война нового времени // С. 219-220.

од 40 милиона динара.³ Русија је апеловала на Француску, Немачку и Аустроугарску да прекину српско-бугарски рат.

Капетан Бондарев, који је радио у бугарском генералштабу, приметио је 1892. године: „Само је Аустроугарска била заинтересована за неуспех бугарске ствари.” ... „Аустроугарска је у свим временима сукоба гурала и хушкала краља Милана на рат са Бугарском... Данас може подржати Србе и поставити их против Бугара, а сутра – обрнуто.”⁴ У Бугарској су били војни инструктори из Русије. Они су само гледали догађаје, а онда је Русија повукла своје офицере из Бугарске. У Бугарској је постојало и антируско крило. „У Софији је било антируско крило у окружењу краља Александра. Његов саветник је био енглески агент, господин Ласалс.⁵ Према речима капетана Бондарева, српски краљ Милан „... објавивши рат, подједнако је играо на руку и аустријским и бугарским владарима”. Турци су истовремено „кокетирали са Бугарима и Србима”. Срби су подстицали становништво Бугарске да одбаци власт краља Александра „... и присаједини се Србији, а међу Србима је била агитација ... да се не боре против Бугара”⁶. Краљеви Србије и Бугарске су 2. новембра 1885. године издали прогласе својим народима и великим силама.

У рату, који је трајао три и по месеца, Србија је поражена. Резултати рата били су негативни за цео словенски свет, јер је српско-бугарски рат 1885. године ослабио пријатељство између словенских народа и идеја о словенској заједници је тада постала нереална. Године 1886. дипломатски односи Бугарске и Русије прекинути су на 9 година. У аутономној покрајини Источна Румелија, власт је формално припадала генералном гувернеру којег је постављао турски султан уз сагласност великих сила на период од 5 година. Турска је 1886. године поставила бугарског принца Александра Батенберга за генералног гувернера Источне Румелије.

У 20. веку Бугарска и Србија су водили битке три пута: у Другом балканском рату 1912-1913. А све је почело у октобру 1912. године успесима бугарских и српских трупа у борби против турске војске. Године 1912. склопљен је савез између Бугарске, Србије и Грчке. У самој Руској империји православни су подржавали

³ Исто, стр. 221.

⁴ Сербско-болгарская война 1885 года. Составил Болгарского Генерального штаба капитан Бондарев. – С. _Петербург. 1892. С. 5

⁵ Исто, стр. 7.

⁶ Исто, стр. 15.

Словене. Међу победницима су се појавиле полемике око питања власништва над освојеним територијама. Под овим условима, Румунија је постала активнија и 21–25. јуна 1913. однела победу над бугарским трупaма у бици на реци Брегалници. Турска је такође повратила неке територије од Бугарске. „Сви су одлично разумели да је примирје на Балкану нестабилно, а да је Букурештански уговор само пролог даљем крвопролићу.”⁷ На Балкану је криза у односима између Бугарске и Србије учинила неизводљивом идеју о словенској заједници. Рат између Србије и Бугарске почео је 9. јула 1913. године. Србија је победила Бугарску. Аустроугарска се успротивила српској окупацији нових територија, офанзива српске војске је обустављена. Румунија је такође имала територијалне претензије. Бугарски цар Фердинанд је крајем октобра 1912. одбио понуду Турске о примирју, желећи да ослободи Балкан, али је у децембру Бугарска већ била заинтересована за мир, али Турска ту понуду није прихватила. Тек 17. маја 1913. у Лондону је потписан мировни споразум између земаља Балканског савеза и Османског царства. Н. С. Гусев је приметио: „Прошло је више од сто година од завршетка Балканских ратова 1912–1913, али се њихове последице и даље осећају. Услед оружаног сукоба у лето 1913. Вардарска Македонија је ушла у састав Србије, што је Бугарску довело у табор својих противника, а истовремено и противника Русије (СССР) у оба светска рата. Утицај балканских ратова 1912–1913. може се видети у догађајима повезаним са распадом СФРЈ и у косовској кризи.”⁸ Заједно са САД, Уједињеним Краљевством Велике Британије и њиховим савезницима, Бугарска је 2008. признала независност Косова од Србије, што је изазвало нови круг тензија у односима између држава.

У периоду разарања територијалног интегритета Југославије (СФРЈ), Србија је оптужена за злочине на територији Хрватске, Босне и Херцеговине. Земља је била под међународним санкцијама и у изолацији.

Против Србије је вођен информациони рат у многим земљама света. Бугарски историчар С. А. Анчев напомиње да су у августу и септембру 1995. године савезници из НАТО-а учествовали у бомбардовању војске босанских Срба у Босни и Херцеговини и овим акцијама „... помогли да се промени однос снага између учесника у борбеним дејствима и натерали руководство босанских Срба

⁷ Гусев Н.С. Болгария, Сербия и русское общество во время Балканских войн 1912–1913 гг. М.: Индрик, 2020. С. 462.

⁸ Исто, стр. 9.

да прихвати услове мировног споразума о којем се преговарало у Дејтону, Охајо (САД).⁹ С. А. Анчев је указао на антиправославну политику у протекторату Косова под окриљем САД и НАТО-а у целини, која је изражена у уништавању православних цркава и манастира у периоду 1999-2004. С. А. Анчев је закључио да су „... јужну Србију прво окупирале снаге НАТО-а, а 8 година касније ова територија је прешла под руководство сепаратиста ОВК”.¹⁰

Године 1999, када су НАТО трупе бомбардовале територију Србије, у Софији су одржавани митинзи против НАТО агресије на Србију. САД и земље Европске уније су обновили сарадњу са Србијом тек након скидања са власти председника Србије Слободана Милошевића.

Спољна политика Србије на почетку 20. века била је усмерена на мирно решавање међународних спорова. Србија и НАТО су 2006. године потписали споразум о војној сарадњи. Србија је 1. марта 2012. године стекла статус кандидата за приступање Европској унији. Истовремено, спољна политика Србије била је усмерена на одржавање територијалног јединства и признавање Косова као дела територије Србије. Патриотски настројени српски научници веровали су да Србија може да напредује „без уласка у Европску унију и НАТО. Све ово, наравно, јача српску наду да ће једног дана, ако Запад успе да заузме Косово, оно поново бити враћено њима.”¹¹ Председник Србије Александар Вучић изјавио је 12. јануара 2022. године у интервјуу националној телевизији да република намерава да ојача сопствену војску за самоодбрану, а не за улазак у НАТО.

У праву је бугарски историчар С. А. Анчев, који је приметио: „Не може се рећи да данас међу балканским државама има победника и губитника. Током 30 година, униполарни модел их је довео у вазални положај према САД и њиховим савезницима из ЕУ. Овакво понашање њихових влада учинило их је марионетским државама или пуким протекторатима по узору на САД са европским учешћем”.¹²

⁹ Анчев С.А. Протекторат Косово – политика США против балканског православия и славянства//Сербия, славянский мир и их соседи (к 630-летию битвы на Косовом поле): материалы Международной научно-практической конференции / Науч. ред., сост. Э.Г. Вартаньян, О.В. Матвеев. – Краснодар: Изд-во «Традиция», 2019. С. 147.

¹⁰ Анчев С.А. Протекторат Косово – политика США против балканског православия и славянства. С. 151.

¹¹ Милошевич З. Вторая потеря Косово и Метохии // Белорусская думка. – 2008. № 10. С. 102.

¹² Анчев С.А. Протекторат Косово – политика США против балканског православия и славянства. С. 144.

И у 21. веку у свету има доста противника „словенског света”. Води се политика поделе Словена. Зоран Милошевић, научни истраживач Института за политичке студије у Београду, напомиње да је румунски парламент 8. маја 2013. године „... усвојио амандман на закон којим се сви романски народи и етничке групе на Балкану проглашавају Румунима”, с обзиром на то да су и групе Срба, Грка, Бугара и других народа претварани у Румуне, „... који се морају вратити својим коренима”.¹³

У 21. веку се наставља процес урушавања Србије. Најпознатија чињеница овог процеса било је признање Косова од стране суверених Сједињених Држава, Уједињеног Краљевства Велике Британије и њихових сателита.

Живимо у свету контраста, контрадикција, алтернатива. Они постоје и у српско-бугарским односима. После посете министра спољних послова Србије Николе Селаковића Бугарској у јануару 2021. године, констатовано је да земље имају изгледе за сарадњу – сарадњу на пројекту аутопута „Европа”, на развоју гасовода „Балкански ток” и изградњи гасног интерконектора Бугарска-Србија.¹⁴ Истовремено, постоји опасност од сукоба који се мора избећи. У принципу, до ратова међу Словенима не би требало доћи, али су се водили и воде. Познато је да је током Другог светског рата „... погинуло 40 милиона Словена, али на Западу то никога није ни растужило, ни изненадило”.¹⁵ Погибију Словена 2014-2023. не жале ни у САД и неким земљама НАТО-а.

Српски политиколог и истраживач Института за европске студије у Београду, Стеван Гајић, приметио је да би успостављање пријатељских односа између српског и бугарског народа могло бити угрожено још увек неискорењеним национализмом: „Један од сценарија Запада на Балкану је сукоб између Србије и Бугарске”.¹⁶ Политиколози Зоран Милошевић (Србија)¹⁷ и Емил Миланов (Бу-

¹³ Милошевич Зоран. Геополитика. Взгляд с Балкан. Часть 1. – С-Петербург-Москва-Минск-Белград. 2023. С.40.

¹⁴ Србија и Бугария: новые перспективы делового сотрудничества// Србија и Бугария: новые перспективы делового сотрудничества | Балканист (balkanist.ru) (дата обращения 5 сентября 2023 года).

¹⁵ Милошевич Зоран. Геополитика. Взгляд с Балкан. Часть 1. С.133.

¹⁶ «Сербь и болгарь должнь стать одной семьей» //«Сербь и болгарь должнь стать одной семьей» 29.09.1917 (дата обращения 5 сентября 2023 года).

¹⁷ Милошевич Зоран. Дунав, НАТО и стратегија Европске уније за Дунав // Европа и Дунав. Дунав у геополитичким стратегијама европских држава. Зборник радова са међународне научне конференције одржане 26-27. јуна 2023. године у Београду. Приредили Зоран Милошевић и Миша Стојадиновић. – Београд: Институт за политичке студије. – 2023 С. 29-47

гарска)¹⁸ оптимисти су у погледу развоја сарадње својих држава у Дунавском региону.

Министар иностраних послова Руске Федерације С. В. Лавров је приликом посете Србији 2022. године рекао: „Дубоко поштујемо српски народ, његову приврженост традицији, историји и његовим историјским пријатељима. Уверен сам да ће српски народ наставити да прави мудре изборе у свакој ситуацији, руководећи се својим темељним интересима...”¹⁹ Важно је да медији у Бугарској и Србији чешће извештавају о најбољим епизодама бугарско-српских односа. С обзиром на то да „медији данас играју значајну улогу у стварању сукоба и распиривању мржње према ‘другима’ у целом свету”²⁰, чини се неопходним донети одлуку да је модел антагонизма у српско-бугарским односима неприхватљив, а медији треба да допринесу политичком образовању грађана у духу сарадње српског и бугарског народа. Формирање вредносне перцепције српско-бугарских односа је пут ка стабилности и просперитету. Сарадња је могућа развојем, на основу консензуса, заједничких изгледа за успешан развој, равноправности држава, сопствених вредности и стандарда понашања. „Идеолошка, политичка, економска, правна и међуетничка сфера живота људи се мења, а након тога се временом превазилазе негативне перцепције једних о другима, међунационалне и верске противречности. Осећај личне, националне и политичке сигурности може бити успешан у присуству заједничких генетских, културних и других развојних пројеката, обострано корисне трговине.”²¹ И ова основа већ постоји у српско-бугарским односима.

¹⁸ Миланов Емил. Значење реке Дунав за формирање геополитичких стратегија Придунавских земаља. // Европа и Дунав. Дунав у геополитичким стратегијама европских држава. Зборник радова са међународне научне конференције одржане 26-27. јуна 2023. године у Београду. Приредили Зоран Милошевић и Миша Стојадиновић. – Београд: Институт за политичке студије. – 2023 С. 119-127

¹⁹ Интервју Министра иностраних дела Руске Федерације С.В.Лаврова српским СМИ, Москва, 28 марта 2022 године// Интервју Министра иностраних дела Руске Федерације С.В.Лаврова српским СМИ, Москва, 28 марта 2022 године – Министарство иностраних дела Руске Федерације (mid.ru) (5 септембра 2023 године)

²⁰ Милошевић Зоран. Геополитика. Вглед с Балкан. Част 1. – С-Петербург-Москва-Минск-Белград. 2023. С. 243.

²¹ Ивањиков И.А. Декларација и реализација вредности Европског Сојуза у државама Дунавског региона// Европа и Дунав. Дунав у геополитичким стратегијама европских држава. Зборник радова са међународне научне конференције одржане 26-27. јуна 2023. године у Београду. Приредили Зоран Милошевић и Миша Стојадиновић. – Београд: Институт за политичке студије. – 2023 С. 165.

Дакле, Бугари и Срби су братски православни народи који живе једни поред других и осуђени су на добросуседске односе. Бугарско-српске противречности у прошлости су „породични спорови”, које они могу и треба да решавају сами, уз евентуално посредовање других словенских народа.

До средине 21. века словенска идеја неће престати да буде актуелна и потребно ју је проучавати и развијати како би се успоставио мир и слога међу словенским народима на принципима једнакости и правде. Садржај појмова „словенска идеја”, „словенска заједница” потребно је прилагодити, узимајући у обзир реалне друштвене односе и ниво развоја политичких наука. Ако међу бугарским научницима буде велики број научника који ће бранити српске интересе, а међу српским који бране бугарске, онда ће се разумевање међу народима повећати и биће основа добросуседства и сарадње. Словени ни у ком случају не треба да одбијају да буду укључени у словенски контекст и морају да траже начине да међусобно бране своју културу. Научници могу учинити много да би постигли овај циљ. У савременим условима, релевантност идеја мислилаца који су писали о словенском јединству је изузетно велика. С тим у вези, од великог је значаја ко је предлагао одређене идеје о словенском јединству и уједињењу. Ујединити Словене је практично немогуће, пошто не постоји уједињујућа идеја. Народи словенских држава имају различите духовне вредности, али сличне државно-правне вредности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Анчев С.А. Протекторат Косово – политика США против балканского православия и славянства // Сербия, славянский мир и их соседи (к 630-летию битвы на Косовом поле): материалы Международной научно-практической конференции / Науч. ред., сост. Э.Г. Вартамян, О.В. Матвеев. – Краснодар: Изд-во «Традиция», 2019. – 290 с.
2. Довгялло М.С. Первая межславянская сербско-болгарская война нового времени // С. 219-220.
3. Гусев Н.С. Болгария, Сербия и русское общество во время Балканских войн 1912–1913 гг. М.: Индрик, 2020. – 520 с.
4. Иванников И.А. Декларация и реализация ценностей Европейского Союза в странах Дунайского региона // Европа и Дунав.

- Дунав у геополитичким стратегијама европских држава. Зборник радова са међународне научне конференције одржане 26-27. јуна 2023. године у Београду. Приредили Зоран Милошевић и Миша Стојадиновић. – Београд. – Београд: Институт за политичке студије. – 2023 С. 155-168.
5. Интервью Министра иностранных дел Российской Федерации С.В.Лаврова сербским СМИ, Москва, 28 марта 2022 года // Интервью Министра иностранных дел Российской Федерации С.В.Лаврова сербским СМИ, Москва, 28 марта 2022 года – Министерство иностранных дел Российской Федерации (mid.ru) (5 сентября 2023 года).
 6. Миланов Эмил. Значение реки Дунав за формирование геополитических стратегий Придунайских земель // Европа и Дунав. Дунав у геополитичким стратегијама европских држава. Зборник радова са међународне научне конференције одржане 26-27. јуна 2023. године у Београду. Приредили Зоран Милошевић и Миша Стојадиновић. – Београд. – Београд: Институт за политичке студије. – 2023 С. 119-127
 7. Милошевич Зоран. Геополитика. Взгляд с Балкан. Часть 1. – С-Петербург-Москва-Минск-Белград. 2023 – 284 с.
 8. Милошевич Зоран. Дунав, НАТО и стратегија Европске уније за Дунав // Европа и Дунав. Дунав у геополитичким стратегијама европских држава. Зборник радова са међународне научне конференције одржане 26-27. јуна 2023. године у Белграду. Приредили Зоран Милошевић и Миша Стојадиновић. – Београд: Институт за политичке студије. – 2023. С. 29-47
 9. Милошевич З. Вторая потеря Косово и Метохии // Беларусская думка. – 2008. № 10.
 10. Сербско-болгарская война 1885 года. Составил Болгарского Генерального штаба капитан Бондарев. – С.Петербург. 1892.
 11. Сербия и Болгария: новые перспективы делового сотрудничества // Сербия и Болгария: новые перспективы делового сотрудничества | Балканист (balkanist.ru) (дата обращения 5 сентября 2023 года).
 12. «Сербь и болгарь должны стать одной семьей» // «Сербь и болгарь должны стать одной семьей» 29.09.1917 (дата обращения 5 сентября 2023 года).

Иванников Иван Андреевич

доктор юридических наук, доктор политических наук
профессор кафедры теории и истории государства
Сочинского филиала

«Всероссийский государственный университет юстиции
(РПА Минюста России)»

СЕРБСКО-БОЛГАРСКИЕ ОТНОШЕНИЯ: СУЩЕСТВУЮЩИЕ ПРОБЛЕМЫ И ВОЗМОЖНЫЕ ПОЗИТИВНЫЕ ПЕРСПЕКТИВЫ

Резюме: *С 1880-х годов в славянском мире происходят противоречивые отношения, которые связаны как с объединительными событиями, так и субъективными факторами и приводящими то к разъединительным процессам, приобретением и потерей государственного суверенитета, межславянским войнам, то к сотрудничеству и оптимизации в политико-экономической и иных сферах социального развития. Целью статьи является исследование общности, единства и сотрудничества сербов и болгар, создание условий наибольшего благоприятствования в сербско-болгарских отношениях. В статье, с опорой на имеющиеся в науке факты, исследуются проблемы в сербско-болгарских отношениях начиная с конца XIX века и до начала XXI столетия, а также возможные позитивные перспективы их решения.*

Ключевые слова: *славянские народы, сербско-болгарские отношения, общность, единство, родство языков, православие.*